DŴR-LYRIAD NOFIADWY

1. STATWS PRESENNOL

1.1 Deddfwriaeth a statws blaenoriaeth

Rhyngwladol	Cyfarwyddiaeth Cynefinoedd[a] (Atodiadau II, IV)
	Cytundeb Berne (Atodiad I)
DU a Chymru	Rheoliadau Cynefin[b] (Rhestr 4)
	Deddf Bywyd Gwyllt a Chefn Gwlad (Rhestr 8)
	Blaenoriaeth CGB y DU
	Rhestr S74 Cymru[c]
Gwynedd	CGB Eryri

1.2 Statws yng Nghymru a thu hwnt

Dim ond yn Ewrop y mae dŵr-lyriad nofiadwy i'w ganfod. Ystyrir llynnoedd Eryri a chanolbarth Cymru fel calon ei gynefin naturiol, ble mae gan y rhywogaethau hanes bodolaeth hir a chyson. Mae'n ymddangos ei fod wedi ymledu yn ddwyreiniol ar hyd y system gamlas yn ystod y 19eg ganrif. Mae'n debygol hefyd ei fod yn frodor o Gymbria, ble mae poblogaeth yn goroesi. Mewn mannau eraill mae'n digwydd yn unig fel cyflwyniad i ffosydd yn y Norfolk Broads ac mewn ychydig o ardaloedd yn yr Alban, er y gallai rhai poblogaethau fod wedi bodoli yn yr Alban cyn hynny. Cofnodwyd yr *L. natans* mewn 40 10x10 km sgwâr ers 1980[d].

1.3 Statws yng Ngwynedd[e]

Mae Gwynedd yn gadarnle i ddŵr-lyriad nofiadwy yng Nghymru. Mae i'w ganfod mewn llawer o lynnoedd gan cynnwys Llyn Padarn, Llyn Cwm Bychan, Llyn Cynwch, Llyn y Dywarchen, Llyn Cwm y Ffynnon, Llyn Cwellyn, Llyn y Gadair, Llyn Tegid, Llyn Nantlle Uchaf, Llyn Cwmorthin, Llyn Glasfryn, ac mae'r rhain i gyd heblaw am Lyn Padarn, Llyn Cwm y Ffynnon a Llyn Cwmorthin yn bodoli tu mewn i ffiniau Parc Cenedlaethol Eryri.

Mae dŵr-lyriad nofiadwy hefyd yn bodoli yn yr Afon Gwyrfai, Afon Geirch, Afon y Bala ac Afon Rhythallt. "Mae Llyn Cwellyn a'i all-lifiad a'r Afon Gwyrfai, yn cynnal un o'r poblogaethau mwyaf a mwyaf amrywiaethol o lyriad nofiadwy drwy Brydain".[1]

2. FFACTORAU SY'N EFFEITHIO'R RHYWOGAETH YNG NGWYNEDD[f]

- Ewtroffeiddio llynnoedd yr iseldir yn arbennig, o ganlyniad i oferiad o gaeau sydd wedi eu gor-wrteithio ymysg ffactorau eraill – ni all y llyriad nofiadwy gystadlu yn erbyn y llysdyfiant toreithiog sydd yn digwydd o ganlyniad.
- Asideiddio dalgylchoedd, sy'n fygythiad arbennig i boblogaethau mewn llynnoedd ucheldirol – ni all dŵr-lyriad nofiadwy fyw mewn amodau asidig iawn.
- Mae rheolaeth cyrsiau dwr hanesyddol gan gynnwys gwaith amddiffyniad gorlif megis taenellu, sythu a chamlesu cyrsiau dwr i gyd yn lleihau'r cynefin sydd ar gael i'r rhywogaeth.
- Aflonyddu gan gychod a badau pleser eraill

---

[a] Cyfarwyddeb Cyngor 92/43/EEC 21 Mai 1992 ynglyn a gwarchod cynefinoedd naturiol a ffawna a fflora gwyllt.
[b] Rheoliadau Cadwraeth Ewropeaidd (Cynefinoedd Naturiol) 1994
[c] Llywodraeth Cynulliad Cymru, mynd yn Wyllt yng Nghymru – Rhestr o Rywogaethau a Chynefinoedd Pwysig Iawn er mwyn Gwarchod Amrywiaeth Fiolegol. Hawlfraint y Goron, 2003.
[d] *Luronium natans*
[e] Gweler hefyd CGCau cysylltiedig
[f] Gweler hefyd CGCau cysylltiedig am ffactorau mwy cyfffredinol sy'n effeithio ar gynefinoedd rhywogaethau

3. CGR/CGC CYSYLLTIEDIG YNG NGWYNEDD

Coridorau afonydd, Llynnoedd, pyllau a ffosydd

Dyfrgi, Llygoden y dwr, Torgoch, Lampriaid, Eogiaid, Misglen berlog yr afon, Pelenllys

4. GWEITHREDU PRESENNOL YNG NGWYNEDD[g]

4.1 Diogelu safleoedd a chynefinoedd

- Dŵr-lyriad nofiadwy yw'r prif reswm dros ddewis yr safleoedd canlynol ar gyfer eu dynodi'n ymgeiswyr ACA ac yn gorwedd yn rhannol o fewn Gwynedd: Afon Eden - Cors Goch Trawsfynydd, Eryri ac Afon Gwyrfai a Llyn Cwellyn. Mae'r ddau gyntaf i yn gorwedd o fewn ardal CGBL Parc Cenedlaethol Eryri. Mae'r rhywogaeth hefyd yn bresennol fel nodwedd cymwys o ymgeisydd ACA Rhinog. Gall poblogaethau hefyd fodoli mewn rhannau o Wynedd sydd wedi eu nodi fel Safleoedd Bywyd Gwyllt, neu wedi eu dynodi fel SoDdGA (gyda llawer o'r safleoedd llyn wedi eu nodi'n SoDdGAau).
- Mae angen Asesiad Effaith Amgylcheddol (AEA) ar gyfer rhai datblygiadau o fewn coridorau afonydd, ac mae'r Asiantaeth yr Amgylchedd yn gweithredu asesiadau AEA ar gyfer holl weithiau mewnol yn cynnwys gwaith amddiffyniad gorlif arferol ac anarferol.
- Mae'r Asiantaeth yr Amgylchedd yn gweithredu unrhyw ddeddfwriaeth berthnasol, drwy ganiatâd trwyddedig a chaniatâd yn cynnwys caniatâd dadlwytho, trwyddedu didynnu, Caniatâd Draeniad Tir ac Awdurdodiad Dŵr Daear.
- Mae angen caniatâd gan yr Asiantaeth yr Amgylchedd ar gyfer gwaith draenio tir, gan gynnwys gwaith o fewn 7m o lan afon, ar gyfer Prif Afonydd dynodedig. Nid oes gan Prif Afonydd sydd heb eu dynodi unrhyw amddiffyniad rhag gynlluniau draenio, er fod rheoliadau a gyflwynwyd yn ddiweddar gan yr AEA (tir heb ei amaethu ayyb.[h]) yn cynnig ychydig o amddiffyniad yn erbyn draenio a gwella safleoedd dros 1 hectar.
- Dŵr-lyriad nofiadwy yw un o'r rhywogaethau sydd yn gymwys ar gyfer cyllid gan Gronfa Her y Rhywogaethau gan y Cyngor Cefn Gwlad Cymru.

4.2 Rheolaeth a Chynlluniau Gweithredu

- Mae offer tynnu maetholion wedi eu gosod yn Ngwaith Trin Carthffosiaeth Llanberis er mwyn lleihau y mewnbwn ffosffad i Lyn Padarn a oedd, o bosib, wedi cyfrannu at ffyniant algaidd yn y llyn.
- Mae'r prosiect Dŵr ar gyfer Bywyd Gwyllt sydd drwy Brydain (a adnabuwyd yn flaenorol fel y Prosiect Cŵn Dŵr ac Afonydd), yn cael ei redeg gan Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt, ac yn anelu at wneud gwaith cadwraeth gyda chymunedau lleol mewn cynefinoedd tiroedd gwlyb a glannau afonydd. Mae rheolwr i Gymru ar hyn o bryd, a bydd swyddog prosiect Gogledd Cymru yn ymuno gyda Rheolwr Cymru yn y dyfodol agos.
- Fel rhan o'r Prosiect Afonydd Glan (Cadw Cymru'n Daclus), mae pum grŵp Gofal Afonydd yng Ngwynedd ar hyn o bryd (y tu allan i Barc Cenedlaethol Eryri).

4.3 Arolygu, ymchwilio a monitro

- Gweithredwyd nifer o arolygon gan y CCGC ym 1994 yng Ngogledd Cymru a oedd yn cadarnhau y rhywogaethau mewn nifer o safleoedd
- Mae astudiaethau genynol diweddar wedi dangos pwysigrwydd llynnoedd Cymru fel safle ffynhonnell ar gyfer y planhigyn yma.

---

[h] Rheoliadau AEA ar gyfer defnydd o dir heb ei amaethu a safleoedd rhannol-naturiol ar gyfer pwrpasau amaethu dwys.

5. AMCANION Y CYNLLUN GWEITHREDU

1. I amddiffyn a chynnal rhychwant presennol dŵr-lyriad nofiadwy yng Ngwynedd
2. I ymestyn dosbarthiad presennol dŵr-lyriad nofiadwy

6. GWEITHREDU ARFAETHEDIG

Côd	**Gweithredu**	**Partner(iaid)**[i]
Polisi a Deddfwriaeth		
1	Defnyddio amodau cynllunio i sicrhau fod datblygiadau mwn llecynnau sensitif yn cyd-fynd gyda cadwraeth dŵr-lyriad nofiadwy TARGED/AMSERLEN: Cyfredol	***CG***, Partneriaid perthnasol
2	Cynnwys camau gweithredu cadwraeth ar gyfer dŵr-lyriad nofiadwy o fewn holl gynlluniau AA perthnasol sydd i'w cyhoeddi yn y dyfodol TARGED/AMSERLEN: Cyfredol	**AA**
3	Sicrhau fod cynlluniau AA addas wedi eu gosod mewn lle ar gyfer SoDdGAau ble y gwyddys i dŵr-lyriad nofiadwy fodoli. TARGED/AMSERLEN: I'w osod	AA, CCGC
Rheolaeth a Diogelu Rhywogaethau / Cynefinoedd		
4	Hyrwyddo a chefnogi cynlluniau grant gan gynnwys Tir Gofal, AAS Llyn ac / neu defnyddio cytundebau rheolaeth ble fo hynny'n addas er mwyn sicrhau rheolaeth ffafriol o gylchfaoedd rhagod o gwmpas glannau llynnoedd sydd yn cynnal dŵr-lyriad nofiadwy, gyda'r bwriad o leihau asidiaeth, gan ystyried anghenion rhywogaethau a chynefinoedd CGBLl cysylltiedig TARGED/AMSERLEN: I'w osod. Cyfredol	**AA**, CCGC, CT, CCth, UAC, GCFBG, CG, UCF, YG
5	Hybu gosod offer tynnu ffosffad mewn gweithfeydd trin carthffosiaeth sydd yn llifo i afonydd a llynnoedd perthnasol er mwyn rhwystro ewtroffeiddio TARGED/AMSERLEN: I'w osod. Cyfredol	**AA**, CCGC, CG
Cyngor		
-	Dim	
Arolwg, ymchwil a monitro		
6	Casglu holl gofnodion o'r dŵr-lyriad nofiadwy yng Ngwynedd, i allu sefydlu statws lleol y rhywogaeth (storio'r gwybodaeth mewn ffurf electronig). TARGED/AMSERLEN: Erbyn 2005	***CCGC***, CBYP, CEH, CEL, AA, CG. PCB
7	Mewn cyswllt gyda CGBL APCE, trefnu arolwg sylfaenol o gynefinoedd addas i gynyddu gwybodaeth ynghylch dosbarthiad llyriad nofiadwy yng Ngwynedd TARGED/AMSERLEN: Erbyn 2006	***CCGC***, CBYP, CEH, CEL, AA, CG.
Cyfathrebu a chyhoeddusrwydd		
8	Codi ymwybyddiaeth, ymysg pysgotwyr a defnyddwyr y cynefinoedd perthnasol o faterion cadwraeth sy'n gysylltiedig gyda llyriad nofiadwy, a thrwy gyswllt gyda chlybiau pysgota, grwpiau Gofal Afonydd, a chanolfannau Chwaraeon Dŵr yng Ngwynedd TARGED/AMSERLEN: Cyfredol	***CG***, CCGC, AA

[i] Y prif bartner ar gyfer y gweithredu yma wedi ei nodi gyda ysgrifen dywyll, gwler adran 7.2 am eglurhad o'r byrfoddau

7 PARTNERIAID A CHYFLEON

7.1 Prif bartner ar gyfer CGR

Cyngor Cefn Gwlad Cymru (CCGC)

7.2 Partneriaid allweddol

Asiantaeth Amgylchedd (AA)

Comisiwn Coedwigaeth (CCth)

Canolfan Ecoleg ac Hydroleg (CEH)

Cymdeithas Botaneg Ynysoedd Prydain (CBYP)

Cymdeithas Edward Llwyd (CEL)

Cymdeithas y Tirfeddianwyr (CyT)

Cyngor Gwynedd (CG)

Grwp Cynghori Ffermio a Bywyd Gwyllt (GCFBG)

Prifysgol Cymru Bangor (PCP)

Undeb Amaethwyr Cymru (UAC)

Undeb Cenedlaethol y Ffermwyr (UCF)

Ymddiriedolaeth Genedlaethol (YG)

7.3 Cyfleon

Undebau ffermio, perchnogion tir a rheolwyr

8 DIOLCHIADAU

Prif Awduron: Nerys Davies a Kate Williamson (CG)
Ymgynghorydd: Nigel Brown (PCB, Gardd Botaneg Treborth), Trevor Dines (Plantlife), Carri Lane (AA)

9. BYRFODDAU

CGB: Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth, AEA: Asesiad ar yr Effaith ar yr Amgylchedd, AAS: Ardaloedd Amgylcheddol Sensitif CGC: Cynllun Gweithredu Cynefin, ACA: Ardaloedd Cadwraeth Arbennig, CGR: Cynllun Gweithredu Rhywogaethau, SoDdGA: Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig, CRLD: Cynllun Rheoli Lefel Dŵr

Fersiwn 1, 2004

[1] http://www.jncc.gov.uk/ProtectedSites/SACselection